

**ՔՐԴԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱՊՆԴՈՒՄԸ ԵՎ ԻՐԱՔԻ
ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՔՐԴԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ 2003 Թ. ՀԵՏՈ**

ՄՈՒՇԵՂ ՂԱՀՐԻՅԱՆ

1912-1913 թթ. Բալկանյան և 1914-1918 թթ. Առաջին համաշխարհային պատերազմներում Օսմանյան կայսրության պարտությունից հետո դրա բալկանյան ու արաբական տարածքներում մի քանի նոր պետություններ ձևավորվեցին: Կայսրության ամենամեծաթիվ ժողովուրդներից մեկը՝ քրդերը, պետություն չստեղծեցին: Քրդերով բնակեցված մի շարք տարածքներ, որոնք այժմ հայտնի են Իրաքյան Քրդստան անվանումով, Մեծ Բրիտանիան ընդգրկեց նորաստեղծ Իրաքի կազմ: 1919 թ.-ից՝ Մուստաֆա Բարզինջիի առաջին ապստամբությունից սկսած, քրդերն անընդհատ պայքար են մղել սեփական իրավունքների, ինքնավարության համար: Լայն ինքնավարության ստեղծումը հնարավոր է դարձել 1991 թ. հետո, երբ ԱՄՆ-ի գլխավորած կոալիցիան ջախջախեց Քուվեյթ ներխուժած Իրաքի զորքերին: Իրաքին, սակայն, գլխավոր հարվածը հասցվեց 12 տարի անց:

2003 թ. մարտին ԱՄՆ-ը և դաշնակից երկրները ռազմական գործողություններ սկսեցին Իրաքում, որի արդյունքում տապալվեց նախագահ Սադդամ Հուսեյնի վարչակարգը: Այս գործում Մերձավոր Արևելքում ԱՄՆ-ի գլխավոր դաշնակիցը դարձավ Իրաքի հյուսիսում գտնվող քրդական ինքնավար շրջանի (Իրաքյան Քրդստան) կառավարող մարմինը՝ Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարությունը, որը ձևավորվեց 1992 թ. ապրիլին անցկացված ընտրությունների արդյունքում: ՔՏԿ-ի ստեղծմանը նախորդել էր 1991 թ. քրդական ապստամբությունը, որն իրաքյան բանակը ճնշեց: Նույն թվականի ապրիլի 5-ին ՄԱԿ-ն ընդունեց 688-րդ բանաձևը, որով 36-րդ զուգահեռականից հյուսիս ընկած տարածքներն անվտանգության գոտի հայտարարվեցին: Իրաքյան քրդերի երկու գլխավոր քաղաքական ուժերի՝ Քրդստանի դեմոկրատական կուսակցության և Քրդստանի հայրենասիրական միության զինված ուժերը, որոնք հայտնի են *փեշմերգա* անվանումով, ակտիվ մասնակցություն ունեցան իրաքյան բանակի դեմ ռազմական գործողություններին:

Իրաքի ամերիկյան օկուպացիան, երկրի զինված ուժերի կազմալուծումը, անկայուն քաղաքական վիճակը, քրդական գործոնի ուժեղացումն առաջին անգամ իրական դարձրին անկախ քրդական պետության ստեղծման հնարավորությունները: Դա, ինչպես նշվեց, տեղի ունեցավ քրդերի երկարատև պայքարի ու տարածաշրջանում նրանց համար բարենպաստ զարգացումների շնորհիվ¹:

Տասնամյակների ընթացքում քրդական շարժումն էվոլյուցիա է ապրել, պետականության կառուցման զգալի փորձ ձեռք բերել, ինստիտուցիոնալ բնույթ ստացել, ստեղծվել է երկկուսակցական համակարգ, որն իրականացնում է ՔՏԿ-ի կառավարումը:

Իրաքում Հուսեյնի իշխանության վերացումից հետո առաջնային խնդիրներից մեկն էր երկրի կառուցվածքի և իշխանության բաժանման հարցը: 1958 թ. Իրաքում հանրապետության հռչակումից հետո բարձրագույն իշխանությունը պատկանել է սուննիներին, գերազանցապես զինվորական շրջանակներից: Բնակչության մեծամասնությունը կազմող շիաների նկատմամբ մշտապես ճնշումներ են գործադրվել: Նույն վիճակում են եղել Իրաքի բնակչության ավելի քան 15%-ը կազմող քրդերը, ովքեր բնակվում են երկրի հյուսիսային շրջաններում:

2003 թ.¹ ամերիկյան ներխուժումից հետո, սուննիների գերիշխանությունը վերացվեց: Ստեղծվեց ուժերի նոր դասավորություն, որը պետք է հաշվի առնվեր երկրում իշխանության ձևավորման գործում: Իրաքի ամբողջականությունը պահպանելու համար անհրաժեշտ էր քրդերին ու շիաներին ներգրավել կառավարման համակարգ: Երկրի երկու գլխավոր պաշտոնները՝ նախագահի ու վարչապետի, վստահվեցին համապատասխանաբար քրդի և շիայի: Երկրի նախագահ դարձավ ՔՀՄ-ի ղեկավար Ջալալ Թալաբանին, վարչապետ՝ սկզբում Իբրահիմ ալ-Ջաֆարին, իսկ 2006 թ.¹ Նուրի ալ-Մալիքին:

Սադրամ Հուսեյնի և Բաաս կուսակցության հեռացումից հետո՝ 2004 թ., ընդունվեց Իրաքի անցումային վարչական օրենքը, որի մի շարք հոդվածներ վերաբերում էին ֆեդերալիզմին: Օրենքի 54-րդ հոդվածում նշված է, որ Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարությունը շարունակելու է կատարել իր գործառույթներն անցումային շրջանում, դաշնային կառավարությունը

¹ Բարենպաստ զարգացումների թվում պետք է նշել 1991 թ. «Փոթորիկ անապատում» գործողությունը, 36-րդ զուգահեռականից հյուսիս անթռիչք գոտու հաստատումը, իրաքյան ռեժիմի դեմ խիստ տնտեսական պատժամիջոցները, ինչպես նաև 2003 թ. ԱՄՆ նախաձեռնած «Իրաքյան ազատություն» գործողությունը

ֆինանսավորելու է ՔՏԿ-ի գործունեությունը, վերջինս վերահսկելու է տեղի ոստիկանական ու անվտանգության ուժերը և Քրդստանի շրջանում հարկեր ու մաքսեր հավաքելու իրավունք է ստանալու²:

Անցումային օրենքով քրդերենը ճանաչվում է Իրաքի երկու պաշտոնական լեզուներից մեկը, Դոհուկում, Էրբիլում և Սուլեյմանիեում պաշտոնապես ճանաչվում է Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարությունը, վերականգնվում է վերահսկողությունը ոստիկանական ուժերի ու ներքին անվտանգության վրա, ՔԴԿ-ի ու ՔՀՄ-ի փեշմերգաները պաշտոնապես ճանաչվում են Իրաքի անվտանգության ուժերի մաս³:

Անցումային վարչական օրենքի հիման վրա 2005 թ. հոկտեմբերին հանրաքվեով ընդունվեց Իրաքի նոր սահմանադրությունը: Սահմանադրությունն իրական լայն ինքնավարություն երաշխավորեց ՔՏԿ-ի համար:

Իրաքի սահմանադրության 115-րդ հոդվածում նշված է, որ դաշնային կառավարության բացառիկ լիազորություններից բացի, մյուս լիազորությունները պատկանում են շրջանների իշխանություններին: Հիշատակման արժանի մյուս հոդվածներն են՝ 4-րդ հոդված. արաբերենն ու քրդերենն Իրաքի պաշտոնական լեզուներն են, 112-րդ հոդված. դաշնային կառավարությունը նահանգների և տարածաշրջանային կառավարությունների հետ միասին պետք է կառավարի արդյունահանված նավթն ու գազը, եկամուտները պետք է բաշխվեն երկրի բոլոր հատվածներում բնակչության թվաքանակին համապատասխան, 117-րդ հոդված. Քրդստանի շրջանն իր գործող իշխանություններով ճանաչվում է որպես դաշնային շրջան, 120-րդ հոդված. շրջաններին թույլ է տրվում սեփական սահմանադրությունն ընդունել, որով սահմանվում է տեղական իշխանության կառուցվածքը:

2005 թ. հունվարին անցկացվեցին խորհրդարանական ընտրություններ: Քրդական ուժերը՝ ՔԴԿ-ը և ՔՀՄ-ը, կոալիցիա կազմեցին: Քրդական դաշինքը սուննիների բոյկոտի շնորհիվ ստացավ Իրաքի խորհրդարանի տեղերի

² Iraq's Transnational Administrative Law, Translated into English by University of Bern collection of International Constitutional Law, http://www.servat.unibe.ch/icl/iz00000_.html#A058_ (accessed 05.09.2015).

³ Iraq's Transnational Administrative Law, http://www.servat.unibe.ch/icl/iz00000_.html#A058_ (accessed 05.09.2015).

26%-ը, որը կազմում է 75 տեղ⁴: Քրդական դաշինքը կոալիցիա կազմեց ընտրություններում հաղթած շիական «Իրաքի միավորված դաշինքի» հետ: Կոալիցիոն համաձայնագրի շրջանակում ՔՀՄ-ի նախագահ Զալալ Թալաբանին դարձավ Իրաքի նախագահ, ՔԴԿ-ի անդամ Հոշայր Զեբարին նշանակվեց Իրաքի արտգործնախարար, ՔՀՄ-ի անդամ Բարհան Սալիհը՝ Իրաքի փոխվարչապետ:

Հունվարի 30-ին Իրաքյան Քրդստանում ընտրություններին զուգահեռ անցկացվեց նաև ոչ պաշտոնական հանրաքվե Քրդստանի անկախացման վերաբերյալ: Մասնակիցների 98.8%-ը կողմ էր քվեարկել անկախացմանը, իսկ 1.2%-ը՝ Իրաքի կազմում մնալուն⁵: Չնայած քրդերի ճնշող մեծամասնությունը կողմ էր անկախացմանը, այդուհանդերձ քաղաքական առաջնորդները հասկանում էին, որ անկախանալու հարցը դեռ չի հասունացել թե՛ ներիրաքյան, թե՛ միջազգային քաղաքականության համատեքստում: ՔԴԿ-ի և ՔՀՄ-ի ղեկավարները նշում էին, որ անկախության հռչակումը գործնական չէ⁶:

Քրդական անկախ պետության գաղափարը նախևառաջ աջակցություն չունեն ԱՄՆ-ի, ինչպես նաև տարածաշրջանային պետությունների կողմից, ինչպիսիք են Թուրքիան, Իրանը և Սիրիան: Այս երկրներն ունեին մեծաթիվ քրդական համայնքներ, և Իրաքում Քրդստանի անկախության հռչակումը կարող էր վարակիչ ազդեցություն ունենալ «սեփական» քրդերի համար:

Ներիրաքյան գլխավոր հարցերից էր, թե ինչ տարածքներ պետք է ներառվեին ՔՏԿ կազմ, և ինչպես պետք է լուծվեր նավթով հարուստ շրջանների հարցը: Միևնույն ժամանակ ՔՏԿ-ը ցանկանում էր դեպի հարավ ընդլայնել ինքնավարության՝ պաշտոնապես ճանաչված տարածքը: Կառավարությունն իր հերթին փորձում էր զսպել քրդական առաջխաղացումը և սեփական պայմանները թելադրել: Հակասություններն աստիճանաբար վերաճեցին ժամանակ առ ժամանակ կրկնվող զինված բախումների:

⁴ Kenneth Katzman, Iraq: Elections, Government, and Constitution, CRS Report for Congress, Nov 20, 2006 <http://fpc.state.gov/documents/organization/76838.pdf> (accessed 07.09.2015).

⁵ Kurdish Media, 98 percent of the people of South Kurdistan vote for independence, Feb 09, 2005 <http://www.kurdmedia.com/article.aspx?id=6235> (accessed 05.09.2015).

⁶ Edward Fong, Iraqi Kurds Detail Demands for a Degree of Autonomy Feb 18, 2005, The New York Times, <http://www.nytimes.com/2005/02/18/international/middleeast/18kurds.html?pagewanted=print&position=> (accessed 08.05.2015).

Այստեղ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել մի հանգամանքի վրա. 2003 թ. հետո փոխվել էր Բաղդադի ու քրդերի միջև ուժային հարաբերակցությունը: Եթե նախորդ տասնամյակներին գործ ունեինք ուժեղ կենտրոնական իշխանության զորքերի ու փոքրամասնության ապստամբ ուժերի հետ, ապա այժմ խոսքը երկու հավասար ուժերի մասին է, որոնք երկու տարբեր խնդիրներ են լուծում: Եթե Բաղդադին անհրաժեշտ է ապահովել երկրի ամբողջականությունը, թեկուզև դաշնային պետության մոդելով, վերահսկել ածխաջրածինների արտահանումը և եկամուտները, ապա ՔՏԿ-ի խնդիրն է ամրապնդել ինքնավարությունը, հասնել ավելի լայն միջազգային ճանաչման, սեփական հայեցողությամբ տնօրինել իր տարածքում գտնվող նավթային պաշարները:

Ելնելով այս ամենից՝ Նուրի ալ-Մալիքիի կառավարության գլխավոր խնդիրն էր լուծել տարածքային ու նավթային վեճերը՝ երկիրը վերամիավորելու համար: Հենց այս խնդիրների համատեքստում պետք է դիտարկել քրդերի նկատմամբ Իրաքի կառավարության վարած քաղաքականությունը: Վարչապետ դառնալուց հետո Նուրի ալ-Մալիքին սկսեց իշխանությունը, անվտանգության ուժերը, հատուկ ծառայությունները համախմբել իր ձեռքում: Նա փորձում էր թույլ չտալ քրդական վերահսկողության հաստատումը Քիրքուքում և Դիլալայում:

2008 թ. զինված բախումներ տեղի ունեցան քրդական փեշմերգաների ու իրաքյան զորքերի միջև: Օգոստոսին Իրաքի զինված ուժերը, հետապնդելով իսլամիստ գրոհայիններին, անսպասելիորեն շեղվեցին ուղուց և շրջափակեցին Խանակին քաղաքը, որը գտնվում է Դիլալա նահանգում: Իրաքյան ուժերի հրամանատար գեներալ Մունիմ Հաշիմ Ֆահդը պահանջեց քրդական կուսակցություններից հանել իրենց գրասենյակները քաղաքից, իսկ փեշմերգաներին հետ քաշել հարևան Սուլեյմանիե շրջան⁷: Բաղդադի համար Խանակինը կարևոր նշանակություն ուներ, քանի որ այստեղ բազմաթիվ նավթահորեր կան: Կար նաև տեղի արաբ բնակչության խնդիրը, որը մտահոգված էր քրդական բնակչության ավելացմամբ: Խնդիրը լուծելու նպատակով ՔՏԿ-ի նախագահ Մասուդ Բարզանին մեկնեց Բաղդադ, որտեղ համաձայնություն ձեռք բերվեց առ այն, որ քրդական և իրաքյան ուժերը պետք է քաղաքից հետ քաշվեն 25 կմ հեռավորության վրա⁸:

⁷ Y. Voller, *From Rebellion to De Facto Statehood*, (London 2012), p. 198.

⁸ G. Stansfield and L. Anderson, *Kurds in Iraq: the Struggle between Baghdad and Erbil*,

Ալ-Մալիքիի և Բարզանիի միջև լարվածությունն ավելի խորացավ ամերիկյան զորքերի դուրս գալուց հետո: Վիճելի համարվող տարածքներում բախումներն ավելացան 2011 թ. վերջից: Օրինակ, 2012 թ. նոյեմբերին Թուզ Խորմաթոյում քրդական ու իրաքյան ուժերի բախման հետևանքով զոհվեց 2, վիրավորվեց 10 մարդ⁹:

Նավթի գործոն

Նավթն Իրաքից արտահանվող հիմնական ապրանքն ու եկամտի գլխավոր աղբյուրն է: Համաշխարհային նավթի ապացուցված պաշարների 12%-ը գտնվում է Իրաքում¹⁰: Թե՛ Բաղդադի, թե՛ Էրբիլի համար նավթի արդյունահանման ու արտահանման վրա վերահսկողությունը ռազմավարական նշանակություն ունի:

Քրդերը 2007 թ. նավթի ու գազի վերաբերյալ սեփական օրենք ընդունեցին¹¹: Շրջանցելով Իրաքի կառավարությանը՝ քրդական իշխանությունները պայմանագրեր ստորագրեցին միջազգային նավթային ընկերությունների հետ: Այդ քայլից հետո Բաղդադի ու Էրբիլի հարաբերությունները շարունակեցին վատթարանալ:

Իրաքի՝ 2008 թ. բյուջեի քննարկման ժամանակ սուննի և շիա արաբ պատգամավորները փորձեցին Քրդստանի կառավարությանը փոխանցվող նավթային եկամուտները 17%-ից կրճատել մինչև 13%: Քրդերը նախագահ Զալալ Թալաբանիի միջոցով սպառնացին վետո դնել բյուջետային օրենքի վրա, ինչի շնորհիվ կարողացան պահպանել 17%¹²-ը:

Չնայած նշված 17%-ին՝ նավթի եկամուտների վերաբաշխումն իրականացնում է Բաղդադը, ինչը լծակ է՝ Էրբիլի վրա ճնշում գործադրելու համար: Բարզանին բազմիցս առաջ է քաշել քրդական տարածքներից արտահանվող

Middle East Policy 15, 1 (Spring 2009), 134-145.

⁹ Mohammed Tawfeeq, Two dead, 10 wounded after Iraqi, Kurdish forces clash in northern Iraq, *cnn.com*, Nov 19, 2012, <http://edition.cnn.com/2012/11/16/world/meast/iraq-violence/> (accessed 05.09.2015).

¹⁰ OPEC official website, OPEC share of world crude oil reserves, 2013, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (accessed 04.05.2015).

¹¹ Kurdistan Regional Government official website, Oil and Gas Law of the Kurdistan Region – Iraq, Decision No. (28) – 2007, Sep 07, 2007, http://cabinet.gov.krd/uploads/documents/Kurdistan%20Oil%20and%20Gas%20Law%20English_2007_09_06_h14m0s42.pdf (accessed 08.09.2015).

¹² S. Kane, Iraq's Oil Politics, Where Agreement Might Be Found, *Peaceworks No. 64.* (2010) p. 16.

նավթի եկամուտներն անմիջապես, այլ ոչ թե Բաղդադից ստանալու պահանջը: Բաղդադը նավթային եկամուտների տնօրինման լծակն էրբիլի դեմ հաջողությամբ կիրառեց 2014 թ., երբ, որպես պատիժ, Թուրքիա ինքնուրույն նավթ արտահանելու համար Իրաքի կառավարությունը կրճատեց Քրդստանի շրջանի ֆինանսավորումը, ինչը ֆինանսական լուրջ բարդությունների առաջ կանգնեցրեց Էրբիլին:

Բաղդադի ու Էրբիլի միջև երկարատև դիմակայությունից հետո նավթային հարցով համաձայնություն ձեռք բերվեց 2014 թ. դեկտեմբերին: Ըստ համաձայնության՝ քրդական շրջաններից օրական արդյունահանվելու է 550 000 բարել նավթ, իսկ Էրբիլը Բաղդադից ստանալու է եկամտի 17%-ը, ինչը 2013 թ. դրությամբ կազմել է 12 միլիարդ դոլար¹³:

Քիրքուքի գործոն

Քիրքուքն իր հսկայական նավթային պաշարների շնորհիվ ռազմավարական նշանակություն ունի թե՛ Բաղդադի, թե՛ Էրբիլի համար: Քաղաքը գտնվում է Իրաքի արաբ և քուրդ բնակչության «հատման» մասում: Քրդերը Քիրքուքը համարում են իրենց Երուսաղեմը, իսկ ՔԴԿ-ի նախկին ու ներկա առաջնորդներ Մուստաֆա և Մասուդ Բարզանիները հնչեցրել են այն Քրդստանի մայրաքաղաք դարձնելու ցանկությունը:

Քիրքուք քաղաքի և նահանգի բնակչությունը գերազանցապես կազմված է արաբներից, քրդերից ու թուրքմեններից: 1957 թ. անցկացված մարդահամարի արդյունքներով քաղաքում մեծամասնություն էին կազմում թուրքմենները, իսկ նահանգում՝ քրդերը՝ 48%¹⁴:

Հետագա տարիներին բաասական իշխանությունները Քիրքուքում արաբականացման քաղաքականություն էին վարում՝ վերաձևելով նաև Քիրքուք նահանգի սահմանները: Արդյունքում աստիճանաբար մեծացավ արաբ բնակչության տեսակարար կշիռը, իսկ քրդերի թիվը նվազեց: Արդեն 1977 թ. մարդահամարի տվյալներով Քիրքուք նահանգում մեծամասնություն էին կազմում արաբները՝ 44.41%, իսկ քրդերի թիվը հասնում էր 37.53%-ի¹⁵: Քիրքուքը գլխավոր խնդիրներից մեկն էր, որի պատճառով 1970-1974 թթ. Բաղդադն ու

¹³ BBC, Iraq government reaches deal with Kurds on oil exports, Dec 02, 2015 <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-30289955> (accessed 04.05.2015).

¹⁴ L. Anderson, G. Stansfield, Crisis in Kirkuk: The Ethnopolitics of Conflict and Compromise, (Philadelphia) 2009, p. 43.

¹⁵ Ibid, p. 43.

քրդերը չկարողացան համաձայնության գալ ինքնավարության մասին օրենքի շուրջ:

Ամերիկյան ներխուժումից առաջ քրդերը նոր հնարավորություն տեսան Քիրքուքի հարցում: 2002 թ. ՔԴԿ-ը և ՔՀՄ-ը սահմանադրության նախագիծ ներկայացրին, ըստ որի՝ ՔՏԿ-ի գոտուց հարավ ընկած քրդաբնակ նավթաբեր շրջանները պետք է ընդգրկվեն ապագա քրդական ինքնակառավարվող տարածք, Քիրքուքը պետք է դառնա Քրդստանի մայրաքաղաքը, քրդերը պետք է ամբողջովին վերահսկեն իրենց զինված ուժերը, և քրդական ինքնավարությունն անջատվելու սահմանադրական իրավունք պետք է ունենա¹⁶: 2003 թ. դեկտեմբերին քրդական ղեկավարությունն այս կետերի վերաբերյալ առաջարկ ուղարկեց Իրաքի կառավարող խորհրդին, որը մերժվեց¹⁷:

2004 թ. ընդունված անցումային վարչական օրենքի 58-րդ հոդվածում նշված է, որ պետք է քայլեր ձեռնարկվեն մի շարք շրջաններում, մասնավորապես Քիրքուքում, նախորդ ռեժիմի իրականացրած ժողովրդագրական քաղաքականության անարդարությունները շտկելու համար¹⁸: Այդուհանդերձ, այս քայլի իրականացման հստակ ժամկետ չէր նշվում:

Քիրքուքի հարցն անորոշ մնաց նաև 2005 թ. ընդունված Իրաքի սահմանադրությամբ: Սահմանադրության 140-րդ հոդվածի համաձայն՝ Քիրքուքում և այլ վիճելի տարածքներում քաղաքացիների կամքն իրագործելու համար պետք է մինչև 2007 թ. դեկտեմբերի 31-ը հանրաքվե անցկացվեր¹⁹: Այն մինչև այսօր տեղի չի ունեցել: Քիրքուքը, այնուամենայնիվ, ավելի ուշ հայտնվեց քրդերի վերահսկողության տակ: Դա հնարավոր դարձավ 2014 թ. տարածաշրջանում նոր զարգացումների շնորհիվ:

Հունիսից Իրաքում և Սիրիայում ռազմական գործողություններ սկսեց «Իրաքի և Լևանտի իսլամական պետություն» խմբավորումը: ԻԼԻԴ-ը գրավեց Իրաքի հյուսիսային ու արևելյան շրջանների մեծ մասը (բացառությամբ Իրաքյան Քրդստանի) և հռչակեց «Իսլամական պետություն» խալիֆայությունը:

¹⁶ Chris Kutschera, “Iraqi Kurds Agree to Agree—for Now,” The Middle East, No. 329 (December 2002), pp. 25-27.

¹⁷ Bill Park, Iraq’s Kurds and Turkey: Challenges for US Policy, Parameters, (2004) Autumn p. 20.

¹⁸ http://www.cesnur.org/2004/iraq_tal.htm.

¹⁹ Iraqi Government official website, Iraqi Constitution, http://www.iraqinationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf (accessed 05.09.2015).

ԻԼԻՊ-ի հաջողությունները ցույց տվեցին իրաքյան բանակի բարոյալքվածության ու մարտունակության ցածր մակարդակը: Օգտվելով իրավիճակից՝ քրդական ուժերը գրավեցին Քիրքուքը: Վարչապետ Նուրի ալ-Մալիքին էլ՝ քրդական հավակնությունների գլխավոր զսպողը, ընդդիմության և սեփական կուսակիցների ճնշման տակ հրաժարական տվեց:

Թե՛ Բաղդադի, թե՛ Էրբիլի համար ԻԼԻՊ-ն ընդհանուր թշնամի է: «Իսլամական պետությունը», սպառնալիք լինելով քրդերի համար, մյուս կողմից անուղղակիորեն կարող է նպաստել Քրդստանի շրջանի անկախացմանը: Որքան երկար տևի պատերազմն Իրաքում, և Բաղդադն ի վիճակի չլինի վերականգնելու իշխանությունը կորցրած տարածքներում, այնքան ավելի հիմնավոր են հնչելու անկախություն հռչակելու վերաբերյալ քրդական փաստարկները: Մարտահրավերներին դիմագրավելու Բաղդադի անկարողության պայմաններում Էրբիլի հաջողությունները թույլ կտան քրդական ինքնավարությանն արտաքին դերակատարների համար կայուն և արդյունավետ սուբյեկտ երևալ: Մասնատված Իրաքն ու ֆեդերալիզմի ձախողումը հիմնավոր փաստարկներ են՝ անկախություն հռչակելու համար:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

2003 թվականին Իրաքում Սադդամ Հուսեյնի ռեժիմի տապալումից հետո քրդերի համար նոր հնարավորություններ բացվեցին: Այս հոդվածը նվիրված է 2003 թվականից հետո քուրդ-իրաքյան հարաբերությունների ու քրդերի հարցում Բաղդադի վարած նոր քաղաքականությանը: 2005 թվականին ընդունված սահմանադրությամբ քրդերը լայն ինքնավարություն ստացան, ինչի համար պայքարում էին տասնամյակներ շարունակ: Սակայն կողմերի հարաբերություններում մի շարք առանցքային խնդիրներ կան, օրինակ նավթի արտահանումն ու դրանից ստացված եկամուտների բաշխումը, ինչպես նաև Քիրքուք քաղաքի և վիճելի այլ տարածքների հարցը: Քրդերը ցանկանում են ընդլայնել իրենց ինքնավարության տարածքն ու նավթն ինքնուրույն արտահանել, իսկ ավելի հեռահար նպատակն է անկախության հաստատումը: Բաղդադն էլ ձգտում է պահպանել երկրի ամբողջականությունը և նավթային եկամուտների լծակը: Այս պատճառով կողմերի միջև հակասությունները երբեմն վերաճում են զինված բախումների:

Բանալի բաներ - Իրաք, Քրդստանի տարածաշրջանային կառավարություն, նավթ, Քիրքուք, Բարզանի, Սադդամ Հուսեյն:

УКРЕПЛЕНИЕ КУРДСКОЙ АВТОНОМИИ И ПОЛИТИКА ИРАКА В ОТНОШЕНИИ КУРДОВ ПОСЛЕ 2003 ГОДА

МУШЕГ ГАГРИЯН

Эта статья обсуждает новые отношения правительства Ирака и Иракского Курдистана, политику Багдада в отношении курдов после 2003 года. Новая конституция Ирака, принятая в 2005 году, гарантировала для курдов более широкие права, что помогло им укрепить автономию. В статье рассматриваются две основные проблемы в отношениях Багдада и Эрбиля – нефтяные доходы и вопрос Киркука. Иракские курды желают увеличить территорию автономной области и получить больше контроля над нефтяными ресурсами, экспортируемыми из Курдистана. А правительство Ирака пытается сохранить целостность страны и контроль над нефтяной промышленностью страны.

Ключевые слова – Ирак, Региональное правительство Курдистана, нефть, Киркук, Барзани, Саддам Хусейн.

THE REINFORCEMENT OF THE KURDISH AUTONOMY AND THE IRAQI POLICY TOWARDS THE KURDS AFTER 2003

MUSHEGH GHAHRIYAN

This article is concerned with the Kurd-Iraqi relationship and the policy adopted by the Iraqi government towards the Kurdistan Regional Government after 2003.

After the downfall of the regime of Saddam Hussein, new opportunities were presented for the Kurds. In 2005 with the ratification of a Constitution, Iraqi Kurdistan was granted the status of a federal entity constitutionally, for which the Kurds were striving for many decades. Nevertheless, there are some central discord between Iraqi Kurdistan and the central Iraqi government on the issues of export of oil, distribution of the obtained revenues from oil as well as on the status of the city of Kirkuk and some other territories. The Kurds want to enlarge the territories of their autonomy, to export oil on their own and finally to acquire independence.

Key words – Iraq, Kurdistan Regional Government, oil, Kirkuk, Barzani, Saddam Hussein.